

Het schrijven van begrijpelijke cliëntinformatie op taalniveau B1

Heeft u mijn verslag gelezen?

Tekst: Janneke de Waal-Bogers

Beeld: Evtushkova Olga/Shutterstock.com

In Nederland zijn ongeveer 2,5 miljoen Nederlanders laaggeletterd. Dit is ongeveer één op de negen Nederlanders. De kans is reëel dat cliënten die bij de ergotherapeut komen onder deze groep Nederlanders vallen. In dit artikel wordt beschreven waarom het belangrijk is dat ergotherapeuten de informatie aan cliënten op een passend taalniveau opstellen.

Laaggeletterdheid

Met laaggeletterdheid wordt niet ongeletterdheid bedoeld. Laaggeletterden kunnen wel lezen en schrijven, maar kunnen dit slechts beperkt. Ze beheersen het taalniveau 2F niet. Het taalniveau 2F is het eindniveau van het vmbo en mbo 2/3 en wordt door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap gezien als het minimale taalniveau waarmee mensen kunnen participeren in de samenleving (Stichting Lezen en Schrijven, 2018a). Veel laaggeletterden hebben ook moeite met rekenen (Stichting Lezen en Schrijven, 2018a), maar hier wordt in dit artikel niet verder op ingegaan.

De grootste groep mensen die laaggeletterd zijn, hebben het Nederlands niet als moedertaal (Rijksoverheid, 2023). De grootste groep laaggeletterden is tussen de 16 en 65 jaar (ongeveer 1,8 miljoen mensen) (Stichting Lezen en Schrijven, 2018a). Zorgelijk is dat ongeveer 18% van de 15-jarigen het risico loopt om laaggeletterd te worden (Stichting Lezen en Schrijven, 2018b).

Ondanks Rijksoverheidsprogramma's gericht op het verkleinen van de groep laaggeletterden in Nederland zal deze groep niet snel kleiner worden. Stichting Lezen en Schrijven geeft in 2018 aan dat de groep laaggeletterden in de afgelopen jaren is gestegen als gevolg van groei van het aantal nieuwkomers dat in hun land van herkomst beperkte onderwijskansen heeft gehad. Ook de vergrijzing wordt gezien als reden voor deze groei, omdat bij ouderen de cognitieve vaardigheden teruglopen en hierdoor de leesvaardigheden verminderen. Als derde reden wordt gegeven dat steeds meer jongeren met een te laag leesniveau van de basisschool afkomen en dat ze deze achterstand niet inhalen op het voortgezet onderwijs (Swarts et al., 2023). Uit recent onderzoek bleek dat bijna 15% van de mbo 2-studenten en 7% van de mbo 3-studenten onvoldoende geletterd uitstroomt. Ze beheersen het Nederlands niet genoeg om bijvoorbeeld een brief van de overheid te begrijpen of om het journaal goed te volgen (Inspectie van het Onderwijs, 2023).

Mensen die laaggeletterd zijn, ondervinden hierdoor dagelijks problemen, bijvoorbeeld bij het vinden en behouden van een baan, het invullen van formulieren en aanvragen van zorg of andere hulp. Ook hebben zij sneller problemen met hun gezondheid doordat zij bijvoorbeeld de bijsluiters van medicijnen niet begrijpen en hierdoor hun medicatie niet goed gebruiken (Rijksoverheid, 2023). Ze maken meer gebruik van eerstelijns en tweedelijns zorg

(Stichting Lezen en Schrijven, 2018a). De extra zorgkosten die door laaggeletterdheid worden gemaakt, worden geschat op 257 miljoen euro (PWC, 2018).

De taalniveaus van teksten volgens het Europees referentiekader voor talen

Om taalniveaus van teksten goed in te kunnen schatten wordt het Europees referentiekader voor talen gebruikt. Dit referentiekader is oorspronkelijk opgesteld om te beschrijven op welke niveaus men een vreemde taal kan beheersen. In het referentiekader zijn zes niveaus opgenomen die samen een basisniveau, middenniveau en gevorderd niveau omvatten (Council of Europe, 2020), op het gebied van mondelinge en schriftelijke taal. In *Figuur 1* zijn deze niveaus weergegeven en voorzien van voorbeelden die illustreren welke beheersing er is m.b.t. het lezen.

Basisniveau (basisgebruiker)	A1	Lezen en begrijpen van enkele woorden.
	A2	Lezen en begrijpen van kinderteksten, kinderboeken.
Middenniveau (onafhankelijke gebruiker)	B1	Lezen en begrijpen van teksten van het jeugdjournaal, moeilijke woorden worden uitgelegd.
	B2	Lezen en begrijpen van teksten van het journaal en teletekst, moeilijke woorden worden niet uitgelegd.
Gevorderd niveau (vaardige gebruiker)	C1	Lezen en begrijpen van wetenschappelijke artikelen, vaktaal, jargon en lange zinnen.
	C2	Lezen en begrijpen van filosofische boeken en wetteksten.

Figuur 1. Weergave van taalniveaus m.b.t. het lezen en begrijpen van teksten, gebaseerd op de Gemeenschappelijke Referentieniveaus: globale schaal (Nederlandse Taalunie, 2008).

Als een kind het beginnende leesproces heeft doorlopen, beheerst het kind het lezen op taalniveau A1. Eind groep 6 heeft een kind dat een normale leesontwikkeling doorloopt het A2 niveau behaald. De leesontwikkeling wordt verder doorgezet tijdens het voortgezet onderwijs en het hierna

te volgen onderwijs. Het taalniveau B1 is vergelijkbaar met het taalniveau van een mbo-beroepsbeoefenaar. Voor het behalen van een hbo-diploma is beheersing van het taalniveau B2 nodig. Voor het succesvol afronden van een wetenschappelijke opleiding geldt een taalniveau B2/C1 (Goddijn, 2011; Klinkende Taal, 2022).

Waarom schrijven op taalniveau B1?

Gezien de grote groep laaggeletterden in Nederland is het belangrijk om informatie die verstrekt wordt aan cliënten kritisch te bekijken. De Rijksoverheid is enkele jaren geleden begonnen met een kwaliteitsprogramma waarbij alle teksten op websites van de overheid op taalniveau B1 worden geschreven. Hiervoor is gekozen omdat de overgrote meerderheid van de bevolking teksten van dit taalniveau begrijpt. Voorheen waren de meeste teksten die door de Rijksoverheid werden gepubliceerd op taalniveau B2 of hoger (Dienst Publiek en Communicatie, 2022).

Ongeveer 85% van de Nederlandse bevolking begrijpt teksten op taalniveau B1 (en de hogere niveaus). Dit is weergegeven in *Figuur 2*. Voor laaggeletterden zijn deze teksten vaak nog erg moeilijk. Maar het is niet altijd mogelijk om een tekst op een lager niveau te schrijven. Teksten die geschreven worden op taalniveau A2 bevatten een erg eenvoudig taalniveau. Hierdoor kan er geen verdiepende informatie gegeven worden in teksten op taalniveau A2. Ook haken meer gevorderde lezers af omdat het leesniveau van de tekst te eenvoudig is. Het schrijven van publieksinformatie op taalniveau A2 schiet hierdoor zijn doel voorbij (Loo van Eck, 2022). Publieksinformatie hoort daarom bij voorkeur opgesteld te worden op taalniveau B1 (Goddijn et al., 2011). Voor laaggeletterden is het daarbij belangrijk om maatwerk toe te passen, bijvoorbeeld om de inhoud van verslagen en informatiebrochures mondeling toe te lichten.

Taalniveau	Beheersing per taalniveau	Beheersing (opgeteld)
A1	5%	100%
A2	10%	95%
B1	40%	85%
B2	25%	60%
C1	15%	20%
C2	5%	5%

Figuur 2. Inschatting van de beheersing van de taalniveaus m.b.t. het lezen van teksten (Klinkende taal, 2022).

Verslaglegging aan ouders

"Tijdens de ouderavond op een cluster 3 basisschool kunnen ouders met de ergotherapeut van hun kind in gesprek. Hiervoor wordt altijd 10 minuten per gesprek gepland. Ik geef vooraf mijn behandelverslag in een dichte envelop mee naar huis. Tijdens het oudergesprek merk ik dat ik steeds aan ouders de vraag stel: 'Heeft u het verslag gelezen?'. Hierbij geeft een aantal ouders een ontkennend of ambigu antwoord. Enkele ouders zeggen van wel, maar ik kan zien dat de envelop met het verslag niet is opengemaakt."

Dit voorbeeld geeft te denken. Waarom lezen ouders het verslag niet? Het lezen van een verslag is een tijdsinvestering voor de lezer. Hierbij maakt een lezer drie overwegingen (Loo van Eck, 2022):

1. Allereerst maakt de lezer op basis van interesse een inschatting of het verslag het lezen waard is. Bij het verslag over hun kind kan er vanuit worden gegaan dat er geen gebrek aan interesse is bij de lezer.
2. De tweede overweging is of de lezer genoeg voorkennis heeft. Bij te weinig voorkennis kost het de lezer te veel tijd en moeite om de tekst te begrijpen. Aangezien het verslag van de ergotherapeut over hun eigen kind gaat, zal een gebrek aan voorkennis geen reden zijn voor ouders om het verslag niet te lezen.
3. De derde overweging heeft te maken met het taalniveau. Als de lezer de taal in het verslag niet begrijpt, kost het te veel moeite om het verslag te begrijpen. Het taalniveau is dan niet passend bij de lezer.

Waarschijnlijk gaat het bij dit laatste punt mis. Het verslag is niet geschreven op een taalniveau dat passend is bij ouders. Mogelijk zijn er veel vakinhoudelijke termen gebruikt, of is het verslag lang en hierdoor voor de lezers onoverzichtelijk. Als ouders eerder ervaren hebben dat ze het verslag niet begrijpen kunnen ze al bij voorbaat besluiten het verslag niet te lezen en het oudergesprek af te wachten.

Uitgangspunten voor het schrijven op niveau B1

De auteur van dit artikel wil voorop stellen dat het schrijven van onderzoeks- en behandelverslagen op taalniveau B1 niet makkelijk is. Er is een aantal uitgangspunten dat wel gemakkelijk te hanteren is. Het schrijven op taalniveau B1 behelst meer dan de uitgangspunten die in dit artikel worden toegelicht. Het schrijven van publieksinformatie op taalniveau B1 voor bijvoorbeeld op een website of in een schoolgids is makkelijker, maar zal ook oefening vragen.

UITGANGSPUNT 1: schrijf vanuit het lezersperspectief

Veel schrijvers hanteren een schrijversgerichte aanpak waarbij ze eerst de context schetsen en dan overgaan tot de conclusie. Een tekst is beter te begrijpen als de tekst start met de conclusie of boodschap die de schrijver wil overdragen. De schrijver beantwoordt meteen aan het begin van de tekst de vraag: wat wil de lezer weten? Hiermee wordt de tekst vanuit het lezersperspectief geschreven. Hierna wordt in de tekst informatie vermeld die deze conclusie of boodschap toelicht. Deze informatie is door de lezer beter te plaatsen als de conclusie al bekend is bij de lezer. Als de lezer besluit het verslag niet geheel te lezen, heeft de lezer in ieder geval de belangrijkste boodschap uit de tekst wel gelezen (Loo van Eck, 2022).

UITGANGSPUNT 2: gebruik tussenkoppen

Als er in de tekst meerdere onderwerpen aan bod komen, kan dit goed duidelijk gemaakt worden door tussenkoppen in te voegen. Start na ieder tussenkopje de tekst met de belangrijkste boodschap of conclusie van de bijbehorende alinea. Het helpt de lezer als het tussenkopje deze conclusie al bevat (Van der Horst, 2015).

UITGANGSPUNT 3: zinsbouw

Lange zinnen zorgen vaak voor moeilijk leesbare teksten. Een geoefende lezer, die makkelijk leest op taalniveau B2 of hoger, leest makkelijk zinnen van 22 tot 26 woorden. Voor een tekst op taalniveau B1 is een zinslengte van 12 woorden het meest geschikt. Kortere zinnen zorgen er ook voor dat de schrijver maar één boodschap per zin kan overbrengen (Van der Horst, 2015).

UITGANGSPUNT 4: jargon

Een tekst op taalniveau B1 bevat zo min mogelijk jargon. Moeilijke begrippen kunnen in de tekst uitgelegd worden, maar als dit te vaak moet gebeuren wordt de tekst moeilijker te volgen. Het is beter om jargon te vermijden en geen woorden te gebruiken waarvan de schrijver vermoedt dat de lezer moeite heeft deze te begrijpen (Goddijn, 2011). Van der Horst (2015) geeft aan dat in een tekst geen woorden gebruikt dienen te worden die in een gesprek ook niet gebruikt zouden worden. De uitleg die mondeling gegeven wordt, kan ook gebruikt worden in het verslag, in plaats van jargon.

Voorbeelden

Ter illustratie van de uitgangspunten zijn op pagina 40 twee voorbeeldteksten opgenomen. Voorbeeldtekst 1 is een verouderde tekst van de site www.logopedie.nl. In 2023 vernieuwde de Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie (NVLF) de publieksinformatie op deze site, alle informatie is herschreven zodat de teksten allemaal op taalniveau B1 zijn. Voorbeeldtekst 2 is een nieuwe tekst geschreven op taalniveau B1, en heeft hetzelfde onderwerp als voorbeeldtekst 1.

Voorbeeld uitgangspunt 1: lezersperspectief

De toepassing van uitgangspunt 1 is terug te zien als voorbeeldtekst 1 en 2 worden vergeleken. Deze twee teksten geven publieksinformatie over eet- en slikproblemen bij dementie. De informatie van de tekst op taalniveau B1 is minder uitgebreid en mogelijk minder compleet dan een ergotherapeut of andere zorgprofessional zou verwachten, maar voor de naasten van een cliënt met dementie bevat deze tekst genoeg informatie.

Voorbeeld uitgangspunt 2: tussenkopjes

Waar voorbeeldtekst 1 géén tussenkopje bevat, is voorbeeldtekst 2 verdeeld aan de hand van tussenkopjes die duidelijk aangeven welke informatie in de bijbehorende alinea staat. De lezer kan de tekst hierdoor snel overzien.

Voorbeeld uitgangspunt 3: zinsbouw

Voorbeeldtekst 1 bevat lange, samengestelde en ingewikkelde zinnen. Sommige zinnen bevatten meerdere boodschappen (bijvoorbeeld: "Slikstoornissen kunnen ontstaan door problemen in de aansturing van de spieren of er kan sprake zijn van een plaatselijke beschadiging in de structuur van het weefsel in de mondholte (bijvoorbeeld door een operatie) waardoor het slikken minder goed gaat..."). De herschreven tekst op taalniveau B1 (voorbeeldtekst 2) bevat geen samengestelde zinnen. In plaats van langere alinea's met veel informatie bevat de tekst opsommingen.

Voorbeeld uitgangspunt 4: jargon

Voorbeeldtekst 1 bevat veel terminologie zoals 'lichamelijke gevolgen' en 'ongewenst gewichtsverlies'. Deze termen zijn voor zorgprofessionals bekend, maar voor veel lezers van deze publieksinformatie niet. In voorbeeldtekst 2 zijn simpelere omschrijvingen gekozen. Waar het gangbaar is voor ergotherapeuten om te spreken over 'veilig verplaatsen' wordt er in voorbeeldtekst 2 taal gebruikt die ook tijdens

een gesprek met cliënt zou worden gebruikt. Er wordt niet gesproken over problemen met veilig verplaatsen maar over 'wankel lopen' en 'vaak vallen of bijna vallen'.

Eet- en drinkproblemen bij dementie

Dementie wordt veroorzaakt door een stoornis in de hersenen. Een veelvoorkomende oorzaak is de ziekte van Alzheimer. Kenmerkend voor dementie zijn de geheugenstoornissen die steeds erger worden. Daarnaast kunnen er andere stoornissen optreden, zoals gedragsproblemen en veranderingen in karakter. Op een gegeven moment kunnen er ook problemen ontstaan met eten en drinken. Er wordt ook samengewerkt met de diëtiste ivm gewichtsverlies.

De mond wordt gebruikt om te spreken, maar ook om te eten en te drinken. Bij personen met dementie kunnen in alle stadia van de dementie problemen ontstaan rondom het eten en drinken. Deze problemen kunnen verschillende oorzaken hebben:

- Niet willen eten en drinken: door bijvoorbeeld verminderde eetlust of omdat de persoon met dementie niet geholpen wil worden met eten/drinken.
- Het niet begrijpen hoe of waarom te eten en drinken: doordat de persoon met dementie het eten niet herkent, de zorgverlener als een vreemde ziet en aanwijzingen niet begrijpt.
- Niet kunnen eten en drinken: door bijvoorbeeld een kauw- of slikstoornis, een droge mond, gebitsproblemen. Slikstoornissen kunnen ontstaan door problemen in de aansturing van de spieren of er kan sprake zijn van een plaatselijke beschadiging in de structuur van het weefsel in de mondholte (bijvoorbeeld door een operatie) waardoor het slikken minder goed gaat.

Bij slikstoornissen horen klachten als verslikken, moeite hebben met kauwen, het blijven hangen van voedsel. Slikstoornissen kunnen lichamelijke gevolgen hebben zoals ongewenst gewichtsverlies of een longontsteking.

Voorbeeldtekst 1. Voorbeeld van de oude publieksinformatie over eet- en drinkproblemen bij dementie.

Uitdaging

Teksten schrijven op taalniveau B1 behelst meer dan in dit artikel beschreven is. Dit artikel geeft een eerste aanzet. De auteur van dit artikel wil graag lezers uitdagen om kritisch te kijken naar de informatie op bijvoorbeeld websites, in verslaglegging en andere teksten die door ergotherapeuten worden opgesteld. Ergotherapeuten zijn vaak kundig in het afstemmen van mondelinge communicatie op hun cliënt (en

Ik heb problemen met wassen en aankleden door dementie

Mensen met dementie hebben problemen met hun geheugen. Zij kunnen daarnaast ook problemen hebben met zichzelf wassen en aankleden. Ook hebben ze vaak problemen met het veilig lopen zonder te vallen. Een ergotherapeut kan daarbij helpen.

Met welke problemen kun je terecht bij een ergotherapeut?

Misschien herken je een van de problemen hieronder.

- Je kunt jezelf niet zelfstandig wassen.
- Je begrijpt niet hoe je jezelf moet wassen.
- Je kunt jezelf niet zelfstandig aankleden.
- Je begrijpt niet hoe je jezelf zelfstandig kan aankleden.
- Je loopt wankel. Of je valt vaak bijna of je bent gevallen.

Hoe kan een ergotherapeut je helpen?

Een ergotherapeut kan bekijken waardoor je problemen met wassen en aankleden hebt. Ook bekijkt de ergotherapeut waarom je het moeilijk vindt om zelf aan te kleden. En hoe je voorkomt dat je valt.

- Een ergotherapeut kan advies geven hoe iemand kan lopen zonder te vallen.
- Een ergotherapeut kan je helpen met het gebruiken van een hulpmiddel. Dit bijvoorbeeld een rollator.
- Een ergotherapeut kan advies geven bij alledaagse bezigheden. Bijvoorbeeld jezelf wassen, aankleden en haren kammen.

Voorbeeldtekst 2. Tekst over ergotherapie bij dementie, geschreven op taalniveau B1.

ouders), maar hoe gaat dit met de schriftelijke informatie? Het schrijven van onderzoeks- en behandelverslagen op taalniveau B1 is een uitdaging vanwege de gebruikte terminologie. Heeft de cliënt behoefte aan deze termen, of is hier misschien meer uitleg bij nodig?

Het schrijven op taalniveau B1 vraagt oefening en misschien wel een grote omslag in schrijfstijl. Er is echter veel behoefte aan. Daarnaast is er sprake van een groeiend aantal laaggeletterden in Nederland. Voor laaggeletterden is het schrijven op taalniveau B1 niet genoeg. De auteur wil ter overweging meegeven dat een tienminutengesprek mogelijk beter een twintigminutengesprek kan zijn. Hierdoor is er genoeg tijd om de informatie die de ergotherapeut wil overbrengen goed af te stemmen. ➡

Over de auteur

Janneke de Waal-Bogers MBA is logopedist en remedial teacher. Ze verzorgt trainingen over o.a. diagnostiek en behandeling van leer- en gedragsstoornissen. Daarnaast is Janneke bestuurslid bij de Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie (NVLF) en voorzitter van het bestuur van het Kwaliteitsregister Paramedici. E-mail: janneke@via-logica.nl

Meer informatie

Heb je cliënten die moeite hebben met taal, rekenen of digitale vaardigheden? En vraag je je af wat je daar aan zou kunnen doen? Kijk dan op de website lezenenschrijven.nl van de Stichting Lezen en Schrijven. Je vindt er downloads en links naar feiten, tips, materialen en inspiratie.

Referenties

- Council of Europe (2020), *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment* – Companion volume, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.coe.int/lang-cefr.
- Dienst Publiek en Communicatie (2022). *Taalniveau B1*. Verkregen op 2-2-2023 via <https://www.communicatierijk.nl/vakkennis/rijkswebsites/aanbevolen-richtlijnen/taalniveau-b1>
- Goddijn, S., van Horen, F., Leenders, I., Molenaar, I. & W. Visser (2011). *De taal van mr. Jip van Harten en dr. Janneke Bavelinck*. Sdu Uitgevers
- Inspectie van het Onderwijs (2023). *De staat van het Onderwijs*. Verkregen op 16-5-2023 via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/05/10/staat-van-het-onderwijs-2023>
- Klinkende taal (2022). *Schrijf heldere teksten*. Klinkende taal
- Loo van Eck (2022). *Schrijven in taalniveau B1*. Loo van Eck
- Nederlandse taalunie (2008). *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen*. Nederlandse Taalunie.
- PwC (2018). *Maatschappelijke kosten laaggeletterdheid*. PwC.
- Rijksoverheid (z.d.) *Aanpak laaggeletterdheid*. Verkregen op 2-2-2023 via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/laaggeletterdheid/aanpak-laaggeletterdheid>
- Stichting Lezen en Schrijven (2018a) *Laaggeletterdheid in Nederland*. Verkregen op 2-2-2023 via <https://www.lezenenschrijven.nl/informatie-over-laaggeletterdheid-nederland>
- Stichting Lezen en Schrijven (2018b) *Feiten & Cijfers Laaggeletterdheid*. Maastricht University
- Swart, N. M., Gubbels, J., in 't Zandt, M., Wolbers, M. H. J., & Segers, E. (2023). *PIRLS-2021: Trends in leesprestaties, leesattitude en leesgedrag van tienjarigen uit Nederland*. Expertisecentrum Nederland
- Van der Horst, P. (2015). *Begrijpelijk schrijven voor iedereen*. Uitgeverij Prometheus Bert Bakker

Dit artikel is een bewerking van het eerder geplaatste artikel met dezelfde titel in het Nederlands Tijdschrift voor Logopedie, nummer 3, 2023.